

Міністерство освіти і науки України

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА
СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Київ–2019

Колектив авторів

КОЗАРЕНКО Людмила Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету.

МАКОГОН Валентина Дмитрівна – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету.

ПАСІЧНИЙ Микола Дмитрович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету.

Мета наукової роботи

Розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування і реалізації державної фінансової політики суспільного розвитку.

Складові наукової роботи

Бюджетна стратегія держави

Фінансова політика економічного розвитку країни

Державна фінансова політика людського розвитку

Обґрунтовано положення щодо інституалізації бюджетної стратегії, яка передбачає визначення підходів, принципів, напрямів, завдань стосовно формування і реалізації бюджетної політики як сукупності бюджетних методів, інструментів, важелів з метою фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку країни, дієвості бюджетного механізму з урахуванням змін зумовлених трансформацією та глобалізацією інституційних складових бюджетного простору.

Визначено сутність бюджетної архітектоніки як інструменту фінансово-бюджетного регулювання, який полягає в формуванні бюджетів всіх рівнів на основі оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових, що є динамічним інституційним процесом розробки і реалізації бюджетної політики у відповідних соціально-економічних умовах розвитку країни з метою забезпечення економічного зростання, підвищення стандартів життя і рівня добробуту населення.

Розвинуто інституційні засади формування бюджетної стратегії виходячи із необхідності адаптації сукупності механізмів функціонування системи бюджетного регулювання до умов розвитку фінансово-економічного середовища та циклічності економічних процесів, що надасть можливість забезпечити дієвий вплив бюджетної складової фінансової політики на результативність економічних перетворень, з урахуванням динамічної збалансованості бюджетної системи, досягнення соціально-економічних завдань розвитку суспільства.

Обґрунтовано положення щодо проведення комплексних програм фіскальної консолідації та бюджетно-податкового стимулювання для країн із трансформаційною економікою, які передбачають запровадження і дотримання фіскальних правил, одночасного регулювання вагових показників видатків та доходів бюджету, модернізації інституційних засад бюджетної системи, що спрямовано на досягнення довгострокової боргової стійкості державних фінансів і ендогенну підтримку економічного розвитку.

Запропоновано структурно-функціональну модель впливу бюджетно-податкової і монетарної політики на сукупний попит, яка ґрунтується на комплексному поєднанні інструментів фінансової архітектоники, враховує ефект композиційної структури, лаги дії у часі, зміну ендогенної та екзогенної складової економічного середовища, інституційні перетворення фінансової системи, що надасть можливість забезпечити адекватність і адаптивність державної фінансової політики відповідним стадіям економічного циклу, покращити дієвість бюджетного регулювання у сфері доходів, видатків та міжбюджетних відносин, підвищити ефективність управління дефіцитом бюджету, державним боргом, поглибити координацію бюджетно-податкової і монетарної політики з урахуванням їх функціонального взаємозв'язку для досягнення фінансової стабільності та активізації темпів економічного зростання.

Запропоновано підходи до інституційної модернізації системи фінансового регулювання людського розвитку шляхом визначення оптимальних форм та методів фінансування галузей суспільного виробництва, забезпечення їх гармонійного поєднання для досягнення відповідного соціального та економічного ефекту, розширення сфери застосування страхових, грантових, змішаних та гарантійних механізмів фінансування з урахуванням показників результативності інвестицій, здійснюваних у людський розвиток.

Обґрунтовано пріоритетні напрями трансформації системи фінансового регулювання людського розвитку, в тому числі в частині формування цільових програм соціального та економічного розвитку, інтенсифікації процесів бюджетної децентралізації, активізації ринку праці, стимулювання зайнятості та можливості працевлаштування населення, підвищення ефективності видатків бюджету на соціальну сферу, впровадження дієвих механізмів перерозподілу коштів фінансовими інститутами на суспільні потреби, що надасть можливість забезпечити умови для соціально-економічного розвитку країни.

Удосконалено підходи щодо формування та реалізації бюджетної політики у сфері доходів з врахуванням поєднання фіскальної і стимулюючої функції податків, принципів бюджетної прозорості та соціальної справедливості.

Розвинуто методологічні засади формування бюджетної стратегії на основі визначення принципів, системи показників, критеріїв стійкості та збалансованості бюджетної системи з урахуванням циклічності економічного розвитку.

Визначено положення щодо механізму регулювання міжбюджетних відносин, що включають визначення критеріїв оцінки результативності управління соціально-економічним розвитком територій та індикаторів перерозподілу дохідних джерел та видаткових повноважень між органами державного управління та місцевого самоврядування.

Удосконалено підходи до оцінювання фіскальної ефективності податкової системи в контексті оподаткування факторів виробництва і споживання шляхом розрахунку імпліцитних та граничних податкових ставок, проведення порівняльного аналізу їх значень з країнами Європейського Союзу, визначення податкового потенціалу та моніторингу показника тіньової економіки.

Визначено методологічні засади оцінки ефективності державного фінансового регулювання людського розвитку на основі розрахунку сукупності показників, які відображають рівень людського розвитку та його базових складових.

Розвинуто основні засади забезпечення стійкості державних фінансів, що полягають у здійсненні оцінювання впливу факторів на динаміку показника співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту, діагностиці стану боргової безпеки держави на основі розрахунку інтегрального показника з використанням ризик-орієнтованого підходу, проведення постійного моніторингу його значень, встановленні інституційних обмежень для індикатору циклічно скоригованого дефіциту бюджету, що дозволить підвищити дієвість та функціональну адаптивність фінансової політики країни.

Дістало подальшого розвитку підходи до домінант бюджетної політики у взаємозв'язку з посиленням процесів глобалізації економіки, які ґрунтуються на адаптації її складових до структурно-інституційних перетворень економічного середовища.

Розвинуто положення щодо напрямів удосконалення перспективного бюджетного планування як механізму узгодження бюджетної політики та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Визначено положення до формування системи фінансового забезпечення людського розвитку в умовах інституційних перетворень економіки та соціальної сфери, що передбачають використання відповідних фінансових інструментів відтворювального та стимулюючого характеру у системі державного регулювання.

Обґрунтовано напрями підвищення ефективності бюджетних видатків, у тому числі щодо удосконалення критеріїв визначення даної категорії в розрізі економічної та соціальної складової, посилення взаємозв'язку між бюджетними асигнуваннями і одержаними результатами, трансформації системи соціальних пільг шляхом розвитку інструментарію забезпечення їх адресності з упорядкуванням категорій отримувачів, модифікації механізмів фінансування закладів соціальної сфери, розвитку інституту оцінки якості надання суспільних послуг, обґрунтування оптимального ступеню бюджетної децентралізації. Розвинуто підходи до визначення сукупності чинників впливу на результативність вітчизняної моделі фінансового забезпечення програм людського розвитку, що надасть можливість підвищити ступінь координації відповідних напрямів фінансової політики у сфері досягнення соціальних пріоритетів та посилення її адаптивності до змін економічної кон'юнктури.

Динаміка показників Зведеного бюджету України

	<i>Доходи</i>		<i>Видатки</i>		<i>Кредитування</i>	
	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)
2004	91 529,4	25,60	101 415,5	28,36	1 122,9	0,31
2005	134 183,2	29,34	141 698,8	30,98	290,7	0,06
2006	171 811,5	30,41	175 284,3	31,02	227,9	0,04
2007	219 936,5	29,28	226 054,4	30,10	1 583,9	0,21
2008	297 893,0	30,07	309 203,7	31,21	2 813,8	0,28
2009	272 967,0	28,82	307 399,4	32,46	2 825,8	0,30
2010	314 506,3	28,07	377 842,8	33,72	1 348,4	0,12
2011	398 553,6	29,54	416 853,6	30,90	4 757,9	0,35
2012	445 525,3	30,53	492 454,7	33,75	3 856,3	0,26
2013	442 788,7	29,08	505 843,8	33,22	535,2	0,04
2014	456 067,3	28,74	523 125,7	32,96	4972,1	0,31
2015	652 031,0	32,79	679 871,4	34,19	3057,8	0,15
2016	782859,5	32,85	835832,1	35,07	1841,3	0,08
2017	1 016 969,5	34,09	1 056 973,1	35,43	2 122,2	0,08

Динаміка показників Державного бюджету України

	<i>Доходи</i>		<i>Видатки</i>		<i>Кредитування</i>	
	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)
2004	70 337,8	19,67	79 471,5	22,23	1 082,7	0,30
2005	105 330,2	23,03	112 975,9	24,70	299,9	0,07
2006	133 521,7	23,63	137 108,0	24,27	190,3	0,03
2007	165 939,2	22,09	174 254,3	23,20	1 527,7	0,20
2008	231 722,9	23,39	241 490,1	24,37	2 734,8	0,28
2009	209 700,3	22,14	242 437,2	25,60	2 780,3	0,29
2010	240 615,2	21,47	303 588,7	27,09	1 292,0	0,12
2011	314 616,9	23,32	333 459,5	24,72	4 715,0	0,35
2012	346 054,0	23,72	395 681,5	27,12	3 817,7	0,26
2013	339 226,9	22,28	403 456,1	26,50	477,5	0,03
2014	357 084,2	22,50	430 217,8	27,11	4 919,3	0,31
2015	534 694,8	26,89	576 911,4	29,01	2 950,9	0,15
2016	616 283,2	25,86	684 883,7	28,74	1 661,6	0,07
2017	793 441,9	26,60	839453,0	28,14	1 870,9	0,06

Динаміка показників місцевих бюджетів

	<i>Доходи</i>		<i>Видатки</i>		<i>Кредитування</i>	
	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР`2008)
2004	39 604,2	11,08	40 356,6	11,29	40,1	0,01
2005	53 677,3	11,74	53 547,2	11,71	-9,2	0,00
2006	75 895,2	13,43	75 781,6	13,41	37,7	0,01
2007	107 050,5	14,25	104 853,2	13,96	56,1	0,01
2008	137 455,3	13,87	138 998,8	14,03	79,0	0,01
2009	134 559,4	14,21	136 254,9	14,39	45,5	0,00
2010	159 397,1	14,22	159 760,2	14,26	56,4	0,01
2011	181 530,4	13,45	180 987,8	13,41	42,9	0,00
2012	225 273,5	15,44	222 575,3	15,25	38,6	0,003
2013	221 019,4	14,52	219 845,3	14,44	57,7	0,004
2014	231 702,0	14,60	225 626,8	14,22	52,8	0,003
2015	294 460,2	14,81	280 084,0	14,08	106,9	0,005
2016	366 143,1	15,36	350512,2	14,71	179,8	0,008
2017	502 098,3	16,83	496 090,7	16,63	251,2	0,008

Дефіцит(-) / профіцит (+) зведеного, державного та місцевих бюджетів

	<i>Зведений бюджет</i>		<i>Державний бюджет</i>		<i>Місцеві бюджети</i>	
	млн. грн.	у % до ВВП (СНР 2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР 2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР 2008)
2004	-11 009,0	-3,08	-10 216,5	-2,86	-792,5	-0,22
2005	-7 806,3	-1,71	-7 945,7	-1,74	139,3	0,03
2006	-3 700,8	-0,65	-3 776,6	-0,67	75,8	0,01
2007	-7 701,7	-1,03	-9 842,9	-1,31	2 141,2	0,29
2008	-14 124,5	-1,43	-12 502,0	-1,26	-1 622,5	-0,16
2009	-37 258,1	-3,93	-35 517,2	-3,75	-1 740,9	-0,18
2010	-64 684,9	-5,77	-64 265,5	-5,73	-419,4	-0,04
2011	-23 057,9	-1,71	-23 557,6	-1,75	499,7	0,04
2012	-50 785,7	-3,48	-53 445,2	-3,66	2 659,5	0,18
2013	-63 590,3	-4,18	-64 706,7	-4,25	1 116,4	0,07
2014	-72 030,5	-4,54	-78 052,8	-4,92	6 022,3	0,38
2015	-30 898,2	-1,55	-45 167,5	-2,27	14 269,3	0,72
2016	-54 813,9	-2,30	-70 262,1	-2,95	15 448,2	0,65
2017	-42 125,7	-1,40	-47882,1	-1,61	5 756,4	0,19

Питома вага видатків бюджету на фінансування програм людського розвитку в 2001-2017 роках, %

Роки	Питома вага видатків бюджету на людський розвиток у ВВП			Питома вага видатків бюджету на людський розвиток в загальній сумі видатків бюджету		
	Зведений бюджет	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Зведений бюджет	Державний бюджет	Місцеві бюджети
2001	13,69	5,79	7,90	50,35	36,52	73,14
2002	14,37	6,13	8,24	53,81	38,97	75,05
2003	14,08	5,57	8,51	49,66	33,57	72,40
2004	14,49	6,66	7,83	48,76	36,05	69,63
2005	18,67	10,23	8,44	58,03	50,26	71,46
2001–2005	15,08	6,88	8,18	52,12	39,08	72,40
2006	17,47	8,56	8,91	54,17	45,16	67,00
2007	16,61	7,03	9,58	52,62	39,11	71,41
2008	17,81	8,41	9,40	54,11	43,71	70,07
2009	19,95	9,09	10,86	58,74	46,03	77,97
2010	21,16	9,87	11,29	60,44	47,33	80,40
2006–2010	18,60	8,59	10,01	56,02	44,27	73,37
2011	18,49	7,76	10,73	57,11	42,33	78,33
2012	20,22	8,28	11,94	57,51	43,08	76,15
2013	21,46	9,10	12,36	61,71	46,02	82,39
2014	18,85	7,65	11,20	56,44	39,99	78,50
2015	18,26	7,34	10,92	53,18	36,07	78,06
2011–2015	19,46	8,03	11,43	57,19	41,50	78,69
2016	20,12	8,56	11,56	57,44	29,8	78,72
2017	19,78	7,51	12,73	55,85	25,06	76,60
2016–2017	19,95	8,03	12,14	56,64	27,43	77,66
2001–2017	17,97	7,86	10,14	55,29	39,94	75,13

Питома вага показників зведеного, державного, місцевих бюджетів, прямого державного та гарантованого державного боргу України у ВВП, %

		1992–1996	1997–2001	2002–2006	2007–2011	2012–2017	1992–2017
Доходи	Зведений бюджет	30,46	27,85	28,82	30,30	31,75	29,82
	Державний бюджет	16,05	17,98	21,90	23,36	24,95	20,94
	Місцеві бюджети	14,41	13,25	12,59	14,55	15,46	14,06
Видатки	Зведений бюджет	38,42	29,87	29,84	33,17	34,71	33,15
	Державний бюджет	22,90	20,03	22,97	26,22	28,28	24,16
	Місцеві бюджети	15,52	13,22	12,54	14,56	15,09	14,17
Дефіцит (-) профіцит(+)	Зведений бюджет	-7,96	-2,02	-1,02	-2,87	-2,96	-3,33
	Державний бюджет	-6,85	-2,05	-1,07	-2,86	-3,33	-3,22
	Місцеві бюджети	-1,11	0,03	0,05	-0,01	0,37	-0,11
Прямий державний борг		38,29	39,12	19,87	21,17	53,31	35,08
Гарантований державний борг		3,20	8,48	4,09	7,50	9,88	6,76

Прогноз питомої ваги показників Зведеного бюджету України
у валовому внутрішньому продукті, %

	Доходи	Видатки	Дефіцит
2019	32,23	34,49	2,24
2020	32,27	34,42	2,15
2021	32,31	34,38	2,09
2022	32,26	34,26	2,00
2023	32,23	34,05	1,82
2019-2023	32,26	34,32	2,06
2024	32,34	34,10	1,76
2025	32,45	34,24	1,79
2026	32,64	34,44	1,80
2027	32,91	34,75	1,84
2028	32,86	34,87	2,01
2024–2028	32,64	34,48	1,84
2019–2028	32,45	34,40	1,95

Результати дослідження використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України, Комітетом з питань бюджету Верховної Ради України, Міністерством фінансів України, Київською обласною державною адміністрацією.

Наукові та практичні результати дослідження використано у навчальному процесі Київського національного торговельно-економічного університету при викладанні навчальних дисциплін: «Бюджетна система», «Бюджетне планування і прогнозування», «Фінансова політика держави», «Державна фінансова стратегія».

Результати наукової роботи використано при виконанні 13 науково-дослідних робіт, які фінансувались за рахунок коштів Державного бюджету України.

Кількість публікацій: 163 наукові праці (8 монографій, у тому числі 2 видані у ЄС, 9 статей які входять до бази Scopus та Web of Science). Згідно бази даних Google Scholar загальна кількість посилань на публікації авторів складає 327, h-індекс = 9.